

В. В. Мартиненко

А. Б. Пономаренко

З ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ СЕЛА СУТКІВЦІ ТА СЕЛИЩА ЯРМОЛИНЦІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена дослідженню історії виникнення села Сутківці та селища Ярмолинці, що розташовані в Хмельницькій області.

Ключові слова: село Сутківці, селище Ярмолинці, замок, Покровська церква.

Abstract

The article is devoted to the study of the history of Sutkivtsi village and Yarmolyntsi village, located in Khmelnytsky region.

Keywords: *Sutkivtsi village, Yarmolyntsi village, castle, Pokrov Church.*

Україна з давніх часів була для країн Європи своєрідним щитом від різного роду кочівників, які пересувалися з Азії до Європи. Особливо таку роль українські землі відігравали в XIV–XVII ст., коли в Чорноморських степах і в Криму з'явилися татари. В середині XIV ст. від Золотої Орди відокремилася її частина, яка для свого місця перебування обрала Кримський півострів. Там було засновано Кримське ханство з правлячою династією Гіреїдів. Економіка цієї країни носила екстенсивний характер. В її основі лежало кочове скотарство і примітивне землеробство, що не забезпечувало ні потреб держави, ані потреб населення. Тому українські землі стають основним об'єктом татарських набігів, а історія розвитку українських поселень зазнає впливу цього фактору.

Село Сутківці Ярмолинецького району, що на Хмельниччині, було засноване в 1407 р. Поселення розташувалося в долині річки Ушиця на відстані 6 кілометрів від містечка Ярмолинці. За переказами, назва села походить від слова «сутки», що на місцевому діалекті означає вузьку стежину, прохід, коридор між пагорбами. Давня легенда оповідає, що якимось йшов чоловік і не знав, як назвати поселення. Тоді він оглянув місцевість та й вимовив: «Тут є сутки і рівці, тож хай зветься Сутківці».

З письмових історичних джерел відомо, що у 1407 р. литовський князь Вітовт подарував за вірну службу Ходьку Кроату Ярмолинці з навколишніми селами, серед яких було і село Сутківці. Онуки Ходька поділились маєтками: один з них на ім'я Дахно зостався власником Ярмолинець і став Ярмолинським, а інший – Федір одержав Сутківці і став Сутківецьким. Від цих двох землевласників пішло два покоління православної української шляхти – Ярмолинських і Сутківецьких. У 1455 р. син Ходька Олехно зумів отримати для Ярмолинець Магдебурзьке право.

Представники цих родів відзначилися значним внеском у боротьбу з татарами, чиї набіги завдавали великої шкоди Поділля. В лісах, полях і селах татари вилловлювали місцеве населення. Старих і немічних убивали, а молодь і дітей гнали в неволю, забирали худобу, спалювали села. Тому важливим питанням для місцевої шляхти стала справа організації захисту своїх володінь і населення, що там проживало. З такою метою син Ходька Олехно заснував в Ярмолинцях замок. Згодом тут з'явився ще один. Досліджуючи руїни цих замків науковці дійшли висновку, що замки в Ярмолинцях були невеликими, як і невеликим було саме поселення, хоч воно користувалося Магдебурзьким правом. Залишки старого замку було видно ще на початку XX ст. в південно-східній частині Ярмолинець. Цей

замок був невеликий, в основі забудови лежав трикутник. Коло замчища тоді ж можна було побачити руїни Михайлівської церкви. На церковному подвір'ї знайшли залишки могильних плит родини Ярмолинських, зокрема Матвія Ярмолинського та його дружини. Замок мав загальну площу близько чверті гектара. Біля старого замку в 1823 р. було викопано цікаву знахідку – гармату з гербом Ярмолинських. Новіше замчище було ближче до центру селища. Загальна площа замку сягала половини гектара. На рогах замку були чотири круглих башти. В'їзд в замок був через дві брами, посередині двох протилежних стін. На поч. ХХ ст. залишки брами, які правили одному місцевому мешканцю за комору, ще можна було побачити. [1].

До цього часу село Сутківці знамениті залишками мурованого замку. За твердженням Ю. Сіцинського, замок у XV ст. збудував Федір Олехнович Сутківський на горі, що виходить хребтом над долиною річки Ушиці. Ось як його описує цей відомий дослідник Поділля: «Площа замку квадратова, невелика; бік квадрату – 50 метрів; отож площа замку займає трохи більше як чверть гектара. На кожному з чотирьох рогів замку була башта, але з них збереглись до наших часів тільки дві башти: одна на північно-західному боці замку й друга на протилежному по діагоналі розі. Башти були п'ятигранні. Власне башти мали форму квадрату в плані, але один ріг так неначе зрізаний і тим зрізаним боком башта прилягала була до рога замку: таким чином башта виходила п'ятигранною» [2]. Про Сутківецький замок є багато легенд та оповідань. Одна із легенд говорить, що коли тут на Великдень притулити вухо до землі, то щаслива і чиста душа може почути дзвони під землею.

Недалеко від замку на суміжній горі знаходиться Покровська церква-фортеця, збудована ймовірно також у XV ст. Оскільки Поділля межувало з Диким полем, то характер архітектури через татарську небезпеку змінюється. Майстри перестають будувати великі монументальні храми, які прикрашали міста і села в період Київської Русі. Натомість храми зводять таким чином, щоб вони одночасно відігравали роль і культової споруди, і фортеці. План цієї церкви – рівнораменний хрест з заокругленням на чотирьох кінцях. На трьох кінцях стоять три муровані абсида, що мають зовнішній вигляд замкових башт з амбразурами й стрільницями, а на четвертому кінці хрестового плану стоїть дзвіниця, знизу мурована, а наверху дерев'яна. Весь будинок має два поверхи: у нижньому поверсі міститься власне церква, а верхній поверх був призначений для оборони. Внизу по середині будинку стоїть величезний стовп і на нього спирається чотири склепіння, по одному на кожному кінці хрестового плану. Кожне склепіння виглядає, як ковпак з шістьма ребрами. Кожна абсида має по одному невеликому круглому вікну з ґратами, а в західному кінці замість вікна зроблені двері. Нижче вікон у кожній абсиді було по три амбразури. Згодом їх замурували, оскільки стали непотрібними. В верхній частині кожна бокова абсида мала 5 амбразур [3]. Очевидно, що така споруда могла витримати штурм ворога і за своїми стінами прихистити людей. У 1894 р. церкву перебудували і вона набула рис, типових для єпархіальних церков Російської імперії.

В церкві зберігається кам'яна надгробна плита Івана Сутківського, на якому припинився цей рід на початку XVII ст. Його дочка Варвара успадкувала село і принесла його як придане своєму чоловікові-вінницькому старості Олександрові Балабану. В кінці XVII ст. воно перейшло у власність родини Грабянки. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. господарем Сутківців був відомий містик Тадей Грабянка, в якого, як переказують, деякий час гостював граф Каліостро [4].

Покровська церква в Сутківцях – унікальний зразок оборонного зодчества Поділля, нині є діючим храмом і музеєм. Вона є одним із найдавніших в Україні оборонних храмів і єдиним середньовічним оборонним храмом тетраконхового типу.

Таким чином, драматичний період історії, пов'язаний із боротьбою українського народу проти кримських татар залишив чимало цікавих архітектурних пам'яток. Деякі з них збереглися до наших днів і свідчать про готовність українського народу боронити рідну землю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ярмолинецький замок - [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA
2. Сіцинський Ю. Оборонні замки Західного Поділля XIV – XVII ст. (історично-археологічні нариси). – Київ, 1928. - С. 81. - [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/ObZamZP_1928/ObZamZP_1928.pdf
3. Там само. - С. 83-84.

4. Дубовська Г. Покровська церква в Сутківцях. - [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу:
https://ua.dorogovkaz.com/stati_pokrovskaia_cerkov_v_sutkovcach.php

Мартиненко Віталій Вікторович – студент групи ТЕ-21б, факультет будівництва та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : fatamor213141@gmail.com

Алла Борисівна Пономаренко – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: allapon96@gmail.com

Martynenko Vitaliy – Faculty of Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, e-mail: fatamor213141@gmail.com

Ponomarenko Alla B. – PhD in History, Assistant Professor of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, e-mail: allapon96@gmail.com